

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoffman τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης. — Ραφ. Δήμου, καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμ. — Κ. Τριανταφυλλόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδὸς σύμβουλος ἐπικρατείας. — Χ. Τζωρτζόπουλος ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — Franz Boehm διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας. — Παν. Καγγελόπουλος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταντῖνος Τσάτσος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Θεσπικῆς.

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1931

FRIEDRICH GUNDOLF †

Γ Π Ο

ΠΑΝΑΓ. Κ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Μέσ' στό σκοτάδι μιὰ ματιά, θαρρῶ, φεγγοβολάει.
Τέτοια ἢ λαχτάρα σου διαλέγοντάς με συνοδό σου
πού τῆ βαρειά μου ὄδοιπορία τὸ πνεῦμα μου βλογάει.
Καὶ μὲ συγκλόνισε τὸ βῆμα κι' ὁ ρυθμός σου.

Τῆς γῆς τῆς σιωπηλῆς μὲ τὸ ἀσημένιο φύλλωμά της
καὶ μὲ τῆ νιὰ τὴν λάμψη της, ὅπου καμμιὰ κραυγὴ
χαρᾶς δὲν τὴν ταράζει—ἐσὺ τὴν ὠμορφιά της
μοῦ ὕμνησες. Κ' ἔρμη, ἀγνή τὴν εἶπαμε κι' ὠχρή.

Κ' ἔτσι ἀπ' τὴν ἀκατέργαστη πηγαία της ἀγκαλιὰ
μέσ' στὸν καθάριο ἀέρα ἤχοι ἀπαλοὶ ἀκουσθήκαν
καὶ οἱ οὐρανοὶ μὲ ἀδρὲς μορφὲς ἐπληρωθήκαν
—θάμμα σὰν σὲ καμμιὰ τοῦ Μάη νυχτιά.

“Ὅταν ὁ *Stefan George* συνέγραφε τοὺς στίχους αὐ-
τούς,¹⁾ ἡ ζωὴ ἦτο πλουσιωτέρα. Ἐξῆ τότε ἀκόμη ἐκεῖνος,
πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνομεν σήμερον τοὺς στίχους τού-
τους, ἔξῃ ὁ φίλος, μαθητὴς καὶ ἀπόστολος τοῦ ποιητοῦ

¹⁾ Ἡ μετάφρασις τῶν στίχων ἐγένετο ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ παρόντος ἀρ-
θρου προχείρως, χωρὶς λογοτεχνικὰς ἀξιώσεις, μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν ἀπο-
δοθῆ τὸ νόημα αὐτῶν. Πρὸβλ. «Das Jahr der Seele».

George, ὁ Friedrich Gundolf. Ἦτο «βαρειὰ» ἢ «ὄδοιπορία» ἐκείνου, ὁ ὁποῖος συνώδευε τὸν *Gundolf* εἰς τὰς σκέψεις του καὶ ἠκολούθει τὴν διδασκαλίαν του, ἀλλὰ τὸ βάρος αὐτὸ—(καὶ βάρος εἶναι ἡ ζωὴ, ὅταν δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐπάγγελμα, ἀλλ' εἶναι ἀποστολή)—τὸ βάρος αὐτὸ εἶναι ἄξιον εὐλογίας. Ὑπάρχουν βάρη τὰ ὁποῖα ἀναστηλώνουν, δὲν συντρίβουν. Τὸ αἶσθημα κάποιας παγκοσμίου εὐθύνης (ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς), μὲ τὴν ὁποίαν ἐνέπνεεν ὁ *Gundolf* τοὺς μαθητὰς του, τὸ αἶσθημα, ὅτι αὐτὴ αὕτη ἢ ἐπιστήμη (ὑπὸ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν τῆς ὁποίας ἐνεφανίσθη τὸ ἔργον του) εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι κάποια βαθυτέρα λογοδοσία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ σύμπαν, πρὸς τὸν Θεόν, τὸ αἶσθημα αὐτὸ (αἶσθημα καὶ ὄχι λογικὴ ἀπαίτησις) ἐχαρακτήριζε πρωτίστως τὸν *Gundolf*, τὰ βήματά του, τὰς χειρονομίας του καὶ τὸν ῥυθμὸν τῆς ζωῆς του, Ἡ ἐπιστήμη τοῦ *Gundolf* (ἢ ἱστορία τῆς λογοτεχνίας καὶ ἐν γένει τοῦ πνεύματος) δὲν ἦτο λόγος νεκρός, δὲν ἐστρέφετο πρὸς τὰ ὀπίσω, πρὸς ὅ,τι παρήλθε, δὲν ἐστρέφετο κἂν πρὸς τὰ ἔμπρός, πρὸς ὅ,τι πέπρωται ἐπίσης νὰ παρέλθῃ, ἀλλ' ἐστρέφετο πρὸς κάποιο αἰώνιον Παρόν. Τὸν ῥυθμὸν τῆς ζωῆς, τὸν ὁποῖον δὲν ἐζήτη νὰ συλλάβῃ ἀντικειμενικῶς, ἀλλὰ κατώρθωνε νὰ ζῆ μὲ ὅλον του τὸ αἷμα, ἀνεκάλυπτεν ὁ *Gundolf* ὑπεράνω τοῦ φαινομένου τῶν μεταβαλλομένων ἐξωτερικῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς ὑπεράνω τοῦ «πνεύματος τῶν ἐποχῶν». Τοῦτο ἐνεφάνισε τὸν *Gundolf* ὡς ἀντίπαλον τῆς κοινωνιολογικῆς σκέψεως καὶ ἀναγκάζει ὅσους κοινωνιολόγους δὲν παρασύρονται ἀνοήτως ὑπὸ φιλοτιμίας ἐπαγγελματικῆς νὰ ἀναγνωρίζουν τὴν μικρότητα τῆς ἀποστολῆς των ἀπέναντι τοῦ μεγαλείου τῆς ἀποστολῆς ἐκείνου, νὰ ἀναγνωρίζουν τὸν ἀντίπαλόν των ὡς διδάσκαλον καὶ ὀδηγητήν!

Ὁ *Gundolf* ἐγεννήθη τὴν 20ῆν Ἰουνίου 1880. Ἀπὸ τοῦ 1911 ἐδίδαξεν ἐπὶ εἴκοσιν ὀλόκληρα ἔτη εἰς τὸ πανε-

πιστήμιον τῆς *Heidelberg*, ἀπορροίφας τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1920 γενομένην εἰς αὐτὸν πρόσκλησιν, ὅπως δεχθῆ τὴν τακτικὴν ἔδραν τῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ *Βερολίνου*. Τὸ *Heidelberg* μὲ τὴν ἀπαράμιλλον φυσικὴν του ὠραιότητα καὶ μὲ τὴν συμπεπυκνωμένην πνευματικὴν του λιτότητα δὲν ἀνταλλάσσει εὐκόλως μὲ πλούτη ἐγκόσμια καὶ τιμὰς παροδικὰς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ηὐτύχησε νὰ τὸ γνωρίσῃ. Ὅταν ἐξέδωκεν ὁ *Gundolf* τὸ πρῶτον μεγαλείτερον ἔργον του — «ὁ *Σαίκοπηρ* καὶ τὸ γερμανικὸν πνεῦμα» — ὅλοι ὅσοι ἦσαν ἄξιοι τῆς διδασκαλίας του ἀνεγνώρισαν ἀμέσως, ὅτι νέος ὀρίζων (ὀρίζων ἀληθείης, εὐρὺς καὶ προωρισμένος νὰ ἐνώσῃ πράγματι τὴν γῆν μετὰ τοῦ οὐρανοῦ) ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος ἐν γένει. Ὁ ὑπὸ τῶν ἐπαγγελματιῶν φιλολόγων ἀκολουθούμενος τρόπος παρατηρήσεως τοῦ πνεύματος — τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου συνεχέετο τὸ γράμμα πρὸς τὸ πνεῦμα, ὁ τύπος πρὸς τὴν οὐσίαν — ἐγκατελείπετο πλέον ὀριστικῶς. Ὅλα βεβαίως τ' ἀληθῆ καὶ ζωντανὰ πνεύματα ἀντεμετώπισαν καὶ πρὸ τοῦ *Gundolf* τὴν ἱστορίαν δημιουργικῶς. Τὸ νὰ πιστοποιῆ τις τὴν ὑπαρξίν τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἱστορίαν, χωρὶς νὰ ἐξασφαλίζῃ εἰς αὐτὸ διὰ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας του «δευτέραν παρουσίαν» (νέαν παρουσίαν), δὲν εἶναι βεβαίως ἀπασχόλησις πνευματικὴ, ἀλλ' εἶναι ἀπλῆ χειρωναξία. Τοῦτο ἦτο γνωστὸν καὶ πρὸ τοῦ *Gundolf* καὶ ὅλοι οἱ ἀληθεῖς ἱστορικοὶ ὑπῆρξαν καὶ πρὸ αὐτοῦ δημιουργοὶ ἱστορίας. Πάντως διὰ τοῦ *Gundolf* κυρίως ἀνήχθη ἢ κατεύθυνσις αὐτῆ τῆς δημιουργικῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς ἱστορίας τοῦ πνεύματος εἰς ἀρχὴν ἀκαδημαϊκῶς κεκυρωμένην καὶ — ὅπερ ὀσυγκρίτως οὐσιωδέστερον — εἰς συστηματικὴν ὀλοκλήρωσιν. Ὡς ἄμεσοι πρόδρομοι τοῦ *Gundolf* εἰς τὴν ὠραίαν καὶ ὑψηλὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν οἱ *Nietzsche*, *Burckhardt* καὶ *Dilthey*.

Μετὰ τὴν πραγματείαν του ὁ «Σαίξπηρ καὶ τὸ γερμανικὸν πνεῦμα» ἐξέδωκεν ὁ *Gundolf* ἔργα περὶ *Goethe*, περὶ *Καίσαρος*, περὶ *Kleist*, περὶ τοῦ *Σαίξπηρ* ἐν γένει, περὶ τοῦ διδασκάλου του *Stefan George*, περὶ τῶν ῥωμαντικῶν καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἡ μετάφρασις τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου Ἑγγλοῦ τραγικοῦ (μετάφρασιν τὴν ὁποίαν ἐβάσισεν ὁ *Gundolf* ἐν μέρει—ἀλλὰ μόνον ἐν μέρει—ἐπὶ τῶν παλαιότερων μεταφράσεων τοῦ *Schlegel* καὶ τοῦ *Tieck*) θεωρεῖται ὡς πολύτιμον ἀπόκτημα τῆς γερμανικῆς λογοτεχνίας. Ἡ τελευταία συμβολὴ του εἰς τὴν καθαρὰν λογοτεχνίαν ὑπῆρξε συλλογὴ ποιημάτων διακρινομένων διὰ τὴν ἀγνήν των λυρικότητα καὶ τὴν ὑπέροχον πλαστικότητα τῆς γλώσσης. Πρὸ ἔτους ἀπενεμήθη εἰς τὸν *Gundolf* καὶ τὸ βραβεῖον *Lessing* (τοῦ Ἀμβούργου). Ἡ ἐπιτροπὴ ἐδικαιολόγησε τὴν ἐκλογὴν της, ἰσχυρισθεῖσα, ὅτι μόνος ὁ *Gundolf* (οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις ἔλαβε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος βραβεῖον) εἶναι ἰσότιμος πρὸς τὸν *Lessing*. Μόνον οἱ δύο αὐτοὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος ἐθεωρήθησαν ὡς συνδυάζοντες πλήρως βαθύτητα γνώσεως μὲ ἐξαιρετικὴν ἐπίδοσιν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν διαμόρφωσιν τῆς γλώσσης.

Καὶ ὁμως: ὁ *Gundolf* ἔμεινεν ἔξω τῶν «προθηκῶν» τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Οἱ εὐρύτεροι κύκλοι τῶν περὶ τὰ «λεγόμενα» γράμματα ἀσχολουμένων δὲν ἐγνώρισαν ἀκόμη τὸν *Gundolf*. Πῶς πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ τοῦτο; Πρόκειται περὶ μοίρας κακῆς ἢ περὶ εὐνοίας τοῦ Θεοῦ;

Εἰς ἐποχὴν, ἣ ὁποία ἱκανοποιεῖται μὲ τ' ἀναγνώσματα τῶν *Maurois* καὶ *Emil Ludwig* καὶ τῆς ὁποίας κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι μετέβαλε τὸ πνεῦμα εἰς «sport», ἄτομα, ὡς ὁ *Gundolf*, πρέπει νὰ μένουν μακρὰν τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ὅσον ἀμεσώτερα — λέγει κάπου ὁ ἴδιος ὁ *Gundolf*—εἶναι ἡ σχέσις τινὸς πρὸς τὴν ζωὴν (πρὸς τὴν ἀληθῆ ζωὴν), τόσον περισσότερον ξένος πρὸς αὐτὴν θά

χαρακτηρισθῆ οὗτος ὑπ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι συγγέουν τὴν ζωὴν πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Ὁ *Gundolf* δὲν ἦτο προωρισμένος νὰ ἱκανοποιήσῃ «ὀρέξεις» καὶ νὰ πληρώσῃ «κενά». Τὰ κερά—καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀντιγράφω πάλιν κάποιαν φράσιν του—οὐδέποτε πληροῦνται διὰ δημιουργικῆς παραγωγῆς· αὐτὴ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα περισσείας, τὸ προῖόν ἀφθονίας! Ὁ *Gundolf* ἔζησεν εἰς τὴν ἐποχὴν μας διὰ νὰ συμβολίσῃ καὶ ἐνσαρκώσῃ (τὸ σύμβολον εἶναι σὰρξ καὶ ὄχι ἀλληγορία) τὸν «ἄνθρωπον», ὁ ὅποιος κινδυνεύει σήμερον νὰ ἐξαφανισθῆ ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ προϊόντος τῶν ἰδίων του χειρῶν, ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἱστορίας. Ἡ ἱστορία, ἡ ὁποία κατήντησε σχεδὸν ἀπρόσωπος καὶ λειτουργεῖ ὡς μηχανή, ἐκτοπίζει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περισσότερον τὸν «ἄνθρωπον» ὡς ὃν πρωταρχικόν, ὡς ὑπαρξιν κοσμογονικὴν, ζητοῦσαν ἐμφανίσῃ τοῦτον ὡς ἀπλοῦν ἀποτέλεσμα περιστάσεων ξένων πρὸς τὸ ἄτομόν του, μηχανικῶν διαδικασιῶν. Ὁ *Gundolf* διὰ τοῦ ἔργου καὶ τῆς ζωῆς του μᾶς ἐδίδαξεν, ὅτι εἶναι δυνατὸν καὶ πάλιν νὰ ἀντικαταστήσωμεν τὴν «πορείαν τῶν πραγμάτων» διὰ τῆς ὑπευθύνου κινήσεως τῶν πνευμάτων. Ἡ διδασκαλία του δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἄκαρπος. Οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ μείνῃ. Ὁ *Gundolf* δὲν ἐδίδαξεν ἀπλῶς. Ὑπῆρξε παράδειγμα. Καὶ τὸ «παράδειγμα» εἶναι ζωὴ καὶ ὄχι μόνον διδασκαλία (καὶ ἡ καλλιτέρα διδασκαλία εἶναι ἀφ' ἑαυτῆς νεκρά). Τὸ «παράδειγμα» εἶναι θυσία, δοκιμασία, εἶναι ἐνανθρωπιζομένη καὶ μαρτυροῦσα θεότης. Ὅταν ὁ διδάσκων προσφέρῃ τὴν ζωὴν του ὡς παράδειγμα τῆς διδασκαλίας του, ὅταν συγκινῆ καὶ συγκλονίζῃ ὡς ἄνθρωπος καὶ εἶναι δημιουργὸς λόγου εἰς τὴν βαθυτέραν τῆς λέξεως ἔννοιαν, τότε εἶναι προφήτης καὶ ἀπόστολος τοῦ πνεύματος! Εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ὅπου τὸ πνεῦμα ἀναχθὲν εἰς ἀντικείμενον μηχανικῆς ἀνατυπώσεως καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐπίδοσεως, κατασκευάζεται, πωλεῖται καὶ ἀγοράζεται διὰ τῶν

μέσων τῆς βιομηχανίας, ἢ ὑπαρξίς τύπων, ὡς ὁ *Gundolf*, εἶναι σπανία. Τὰ ἀντίτυπα ἐπληθύνθησαν εἰς βάρος τῶν πρωτύπων. Αἱ ἐπιστῆμαι εἰς βάρος τῆς ἐπιστήμης. Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι εἰς βάρος τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Ἐν μέσῳ τοῦ θορυβώδους θριάμβου, τὸν ὁποῖον ἐορτάζει σήμερον ὁ «ἀριθμὸς» μὲ τὰς ἀθροιστικῶς μόνον σχηματιζομένας ἐνότητάς του, ἠκούσθη (καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ ἀκουομένη) ἡ φωνὴ τοῦ *Gundolf*, ἡ ὁποία ἐτάχθη εἰς τὸ νὰ ἀποσπᾷ τὴν προσοχὴν μας ἀπὸ τοῦ καθημερινοῦ, στρέφουσα ταύτην—ἔστω καὶ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν—πρὸς τὸ Αἰώνιον καὶ Ἀληθές.

* * *

Ὁ *Friedrich Gundolf* ἀπέθανεν. Οἱ ἐκδόται καὶ συνεργάται τοῦ «Ἀρχείου φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν», ὧν οἱ πλεῖστοι ὑπῆρξαν μαθηταὶ καὶ φίλοι τοῦ *Gundolf*, πενθοῦν βαρύτερα τὸν θάνατόν Του!